

יזכור: 'זכר לחורבן' או 'זכר למקדש'

בניגוד לשבירת הכוס בחופה ומנהגים נוספים שמטרתם להזכיר לנו את חורבן המקדש, בחגים אנו נזכרים בחוויות הטובות שהיו במקדש. בתפילת 'יזכור' הנאמרת בחג אנו נזכרים בחוויות היפות שחווינו עם ההורים. את הזיכרונות העצובים, עדיף לשמור ליום היארציט.

למה לשלב עצבות בחג?

אנו עומדים כעת לפני תפילת יזכור, וכשחושבים על התפילה הזו מתעוררת שאלה עצומה. יזכור זוהי תפילה שמזכירה לאדם את אלה שהוא איבד ושהוא מתגעגע אליהם, ומטבע הדברים זה יכול להביאו לידי עצבות.

בימים טובים מצוה לשמוח עוד יותר מאשר בשבת בה יש רק מצות עונג, שכן ביום-טוב יש מצווה לשמוח 'שמחת יום טוב' ובגלל זה אדם צריך לקנות תכשיטים לאשתו לכבוד החג וממתקים לילדים, והוא עצמו צריך לשתות יין בכל יום כדי לקיים את המצווה של "ושמחת בחגך". יתרה מזו, בישול וטלטול מותר לעשות ביום טוב ובזה חג שונה משבת, והסיבה שהתירו את זה היא כדי להרבות בשמחת יו"ט, כי אינו דומה אדם שאוכל מאכל טרי למאכל שהתבשל לפני כמה ימים ובפרט בימים ההם שלא היה מקרר וכו'. אותו דבר עם איסור טלטול "כדי להרבות בשמחת יום טוב יוליד ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמי שידיו אסורות (שוע"ר סימן תצ"ה סעיף ח).

יתרה מזו, אנו מוצאים בהלכות אבלות כי ברגל אין אבלות נוהגת, שכן נאמר: "ושמחת בחגך". לא זו בלבד, אלא שהרגלים אף מפסיקים את האבלות. לכן, אבל שהחל לשבת שבעה חלילה בערב יום טוב הַ החג מפסיק את השבעה, והוא לא צריך להשלימו לאחר מכן. וכן הדין לגבי שלושים: אם החלו ימי השלושים לפני החג, הרי שהחג מבטל את גזירת השלושים. ואם חלילה נפטר אדם במהלך החג, מקיימים את הלוויה כראוי, אך אין מתחילים לשבת שבעה עד לאחר החג (ראה בעניין זה אנציקלופדיה תלמודית, ח"א, ערך אבלות, עמוד ע"ד).

מכל זה אנו רואים עד כמה אין מקום לאבלות ביום טוב. אם כן, נשאלת השאלה: כיצד אומרים יזכור בחג? הרי הדבר סותר את כל עניין השמחה!

לזכור את החורבן ולזכור את המקדש

בקשר לחורבן בית המקדש שזוהי אבדה של כל עם ישראל, אנו מוצאים שעושים

דברים בדוגמת יזכור. למשל שוברים כוס מתחת לחופה זכר לחורבן בית המקדש, ומאותה סיבה ישנם כאלו שנוהגים לשים אפר על ראש החתן לפני החופה. ישנה גם הלכה שצריך להשאיר אמה על אמה לא צבוע בבית.

בדומה לכך, כאשר עורכים את השולחן, יש להשאיר בו דבר מה לא מושלם. הלכה נוספת בהקשר זה היא שכאשר אישה עונדת את תכשיטיה, עליה להשאיר תכשיט אחד שאינה עונדת. ואבוהון דכולהו ² צום תשעה באב. כל האמור נקרא 'זכר לחורבן', והכוונה היא לקבוע מנהגים שונים כדי לזכור את חורבן בית המקדש (ראה על כך אנציקלופדיה תלמודית, חלק י"ב, ערך 'זכר לחורבן', עמ' רכז).

אך ישנה דרך נוספת שבה אנו מנציחים את בית המקדש, והיא נקראת 'זכר למקדש', כלומר, לזכור את הדברים שהיו נעשים בבית המקדש. לדוגמה, בפסח אנו אוכלים מרור, אף על פי שמדין תורה מצוות אכילת מרור חלה רק כאשר בית המקדש היה קיים. חכמים תיקנו שנמשיך לאכול מרור גם בזמן הזה 'זכר למקדש', ולכן אכילת מרור בימינו היא מדרבנן.

כך גם בחג הסוכות ³ בעת שבית המקדש היה קיים, נטילת הלולב במשך כל שבעת ימי החג הייתה נהוגה רק בירושלים, ואילו מחוץ לירושלים, כגון יהודי שגר בארצות הברית, היה נוטל לולב רק ביום הראשון. לאחר החורבן, תיקן רבי יוחנן בן זכאי שנטילת הלולב תתקיים בכל מקום במשך שבעת ימי החג 'זכר למקדש'.

דוגמה נוספת היא מצוות ספירת העומר, שבה קיימת מחלוקת בין רש"י לרמב"ם. לדעת הרמב"ם, מצוות הספירה היא מצווה מהתורה גם בזמן הזה, ואילו לדעת רש"י, חיוב הספירה מהתורה היה רק בזמן שבית המקדש היה קיים, ואילו בזמן הזה אנו סופרים רק 'זכר למקדש'. וישנן דוגמאות נוספות לעניין זה (ראה אנציקלופדיה תלמודית, ח"ג, ערך בית המקדש ⁴ 'זכר למקדש', עמ' ר"מ).

זיכרונות שמחים

מן האמור עולה כי קיימים שני מושגים: ישנם דברים שעושים 'זכר לחורבן' ומטרתם להזכיר לנו את חווית החורבן, את החיסרון ואת הטרגדיה של אובדן בית המקדש. וישנם דברים שנעשים 'זכר למקדש' ⁵ אלו דברים שמזכירים לנו את הימים היפים של בית המקדש, את החגים, ואת מה שהתרחש במקדש בתקופות השמחה והקדושה.

בחגים לא עושים 'זכר לחורבן', אלא דווקא 'זכר למקדש' ⁶ לא מזכירים צרות ולא גורמים לאדם לבכות, אלא מעוררים בו געגוע לימים היפים של תקופת בית המקדש, בשונה מהדברים שנעשים כ'זכר לחורבן'.

מסופר שפעם הרבי ביקר בקעמפ' גן ישראל, והוא עבר מחדר לחדר עד שהגיע לחדר סגור שעליו היה תלוי שלט 'זכר לחורבן', משום שבפנים היה בלגן גדול. הרבי חיך והעיר: "מדוע זכר לחורבן? עדיף שיהיה זכר למקדש!". בעצם, הרבי לימד אותנו שיעור נפלא ⁷ מדוע להתעסק בשלילה? למה לזכור את הצרות? עדיף לזכור את הימים הטובים, את החיובי, את הפוזיטיבי.

בכל שנה בתקופה הזאת מציינים את יום השואה. גם כאן קיימות שתי גישות.

ישנה גישה שסבורה שיש להקים מוזיאון השואה ולהציג שם את כל סיפורי הזוועה שקורה במהלכה, או להביא מישהו שיספר על הצרות שעברו, זו גישה של 'זכר לחורבן'.

אבל ישנה גישה אחרת לחלוטין: למה לזכור את החורבן? עדיף לזכור את פולין שלפני השואה, ולהחיות מחדש את היהדות התוססת כפי שהייתה אז! בואו ונבנה בתי כנסת, קהילות וחיים יהודיים מלאים שהם יהיו 'זכר למקדש'. זוהי השיטה החסידית, לעסוק בחיובי ☞ בפוזיטיב ולא בנגטיב.

הגישה החסידית

וכעת נבין את המשמעות של תפילת יזכור בחג. למעשה, יש 'יארצייט' ויש 'יזכור'. ביארצייט, אדם זוכר שבאותו יום, לפני כך וכך שנים, הוא איבד את יקירו, והוא נזכר ביום הפטירה, איך הוא החזיק לו את היד ברגעיו האחרונים וכו'. זהו זיכרון שמעורר עצבות ☞ 'זכר לחורבן', בדומה לתשעה באב.

אך ביום טוב, הזיכרון שונה לחלוטין. אז הוא נזכר איך הוא חגג את החג עם הוריו, אם זה פסח, איך הם עשו את הסדר יחד, או כל חג אחר, וכו'. אלה זיכרונות שאמורים להיות טובים ונעימים.

ולכן, כמו שביום טוב עושים 'זכר למקדש' ולא 'זכר לחורבן', כך גם בחיים האישיים, זהו לא זמן לזכור את החורבן הפרטי, עבור זה נועד היארצייט, אלא זהו זמן לזכור את הימים הטובים ☞ 'זכר למקדש'.

חסידים תמיד ידגישו פחות את ה'זכר לחורבן' וישמחו להדגיש יותר את 'הזכר למקדש'.